Deák Ádám

Karrierutak és tisztújítások Csanád vármegyében 1790–1848 között[1]

Abstract: Career Paths and County Elections in Csanád County between 1790 and 1848. The study first offers a brief overview of conditions in Csanád county and then examines county elections there between 1790 and 1848. During this period, twelve restorations of office were held. In general, these elections took place without scandals. After the decree of the Hungarian Royal Council of Lieutenancy in 1819, the estates of Csanád also sought to hold county elections every three years, and before each restoration of office they compiled lists of the local nobility entitled to vote. In 1836 and 1842, the procedure for conducting county elections was also formally regulated in Csanád county.

Wealthy, talented, landholding nobles had the opportunity to advance within the county office-holding hierarchy. The Návay family played the most important role in directing county affairs. At the Csanád county elections, office-holders were most often elected by acclamation, although individual voting also took place on several occasions; however, only two voting results have survived. The study then presents the career paths of several significant local nobles who, owing to their reputation and abilities, gained positions within the office-holding body of Csanád county.

Keywords: Csanád county; county election; restoration of office; career path; nobility

Tanulmányomban arra vállalkozom, hogy bemutassam a tisztújításokat és a fontosabb karrierutakat Csanád vármegyében 1790–1848 között. Mindenekelőtt néhány fontosabb adatot ismertetek a megyéről. Csanád vármegye Arad, Békés, Csongrád és Torontál vármegyék között terült el, a Magyar Királyság egyik legkisebb vármegyéje volt, területe mindössze 1715 km^2. A vármegye székhelye 1720 óta Makó volt, a 19. század első felében három járásra tagolódott: a makói, a battonyai és a nagylaki járásra. A lakosság három mezővárosban, hat faluban és huszonnégy pusztán élt, a többség földműveléssel, dohánytermesztéssel és állattenyésztéssel foglalkozott. A vármegye földterületeinek nagy részét a királyi kamara és a csanádi püspökség birtokolta. Fónagy Zoltán a Mária Terézia úrbéri rendeletének kiadása (1767) után készült összeírásokat megvizsgálva arra a következtetésre jutott, hogy Csanád vármegyében a területek 70,6%-át (32 548 hold) a királyi kamara

[1] A kutatásokat a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal K 143017 számú projektje (A magyarországi rendiség politikai kultúrája, 1526–1848 II.) támogatta.

birtokolta, 26,3%-át (12 115 hold) a katolikus egyház, emellett voltak magánföldesúri birtokok körülbelül 3% (1406 hold) arányban.[2] Csanád vármegye lakosságszáma a törökök kiűzése után folyamatosan növekedett. 1710 körül nagyjából 2500 fő, az 1787. évi népszámlálás szerint 26 141 fő, az 1828. évi összeíráskor 62 114 fő, Fényes Elek 1846–1847. évi számlálása szerint 75 372 fő élt a megyében.[3] Fényes Elek 1845-ben 2416 főre tette a nemesség teljes létszámát, ebbe feltehetőleg a kiskorúakat is beleszámította. A Csanád vármegyei nemesség aránya a teljes lakossághoz viszonyítva így körülbelül 3,2% volt.[4] Fényes Elek szerint a Bittó, Edelspacher, Kállay, Marczibányi, Návay, Szalbeck, Tököly, Vásárhelyi családok rendelkeztek jelentősebb birtokokkal Csanád vármegyében.[5]

Tisztújítások Csanád vármegyében 1790–1848 között

A reformkori tisztújítások általános menete a következő volt: A főispán meghatározta a tisztújítás időpontját. A tisztújítás előtt járásonként összeírták a nemességet. A főispánt egy küldöttség meghívta a tisztújításra. A tisztújítás napjának reggelén misét tartottak, majd a nemesek átvonultak a megyeházára. Az alispán beszédet tartott, és a tisztikar nevében lemondott a hivataláról, átadta a főispánnak a vármegye pecsétjét, a levéltár és a vármegyei pénztár kulcsát. A főispán szavazatszedő bizottságot nevezett ki arra az esetre, ha szavazásra kerülne a sor, ezek után tartották meg a tisztújítást.[6]

Csanád vármegyében 1790 és 1848 között tizenkét tisztújítást tartottak: 1790. május 3-án, 1800. június 3-án, 1810. november 5-én, 1820. május 30–31-én, 1823. május 12–13-án, 1829. április 29–30-án, 1832. november 23-án, 1836. szeptember 12-én, 1840. október 15-én, 1842. október 26-án, 1845. november 17-én és 1848. június 14-én. Az 1723:56. törvénycikk értelmében háromévente kellett tisztújítást tartani, amit kezdetben a Csanád vármegyei rendek nem tartottak be az általam vizsgált időszakban, hiszen csak tízévente került erre sor. Azonban 1820-tól kezdődően törekedtek arra, hogy háromévente tartsanak restaurációt. Jól látható, hogy 1823 és 1829 között hat év telt el, ami valószínűleg azzal magyarázható, hogy az 1825/27. évi országgyűlés miatt nem került rá sor.[7]

[2] Fónagy 1999: 1148–1149.

[3] Palugyay 1855: 66, 143; Dányi–Dávid 1960: 52; Dányi–Faragó–László 1996: 90, 95; Faragó–Őri 2008: 44; Fényes 1839: IV. 142–153; Fényes 1847: I. 352–356; Kovacsics 1957: 388–389: 8/a táblázat; Oltvai 1978: 92.

[4] Fényes 1847: I. 354.

[5] Fényes 1839: IV. 146.

[6] Degré 1972: 132–135; Molnár 1989: 23–24; Tilcsik 2000: 27–28.

[7] MNL CSCSVL ML, IV.3.a. 1. jegyzőkönyv 3/1790; 10. jegyzőkönyv 344/1800. előtti bejegyzés; 20. jegyzőkönyv 1073/1810. előtti bejegyzés; 30. jegyzőkönyv 587/1820; 33. jegyzőkönyv 538/1823; 40. jegyzőkönyv 661/1829; 41. jegyzőkönyv 1072/1830; 43. jegyzőkönyv 1885/1832, 1887/1832; 47. jegy-

A vármegyei tisztújításokon egyre gyakoribbak voltak a kicsapongások, rendbontások, ezért az 1819. február 16-án kiadott helytartótanácsi rendelet (4390. sz.) alapján nem közfelkiáltással, hanem egyenkénti szavazattal kellett dönteni, így biztosítva a kisnemesek túlsúlyát, remélve, hogy szavazataikat a kormányzat támogatására fel lehet majd használni. Utasításba adta azt is a rendelet, hogy csak olyan szavazhasson, aki jogosult arra, ezért minden tisztújítás előtt össze kellett írni a vármegyék területén élő nemességet.[8] A helytartótanács 1819-es rendeletével megnyílt az út a korteskedés, etetés-itatás felé, ezt azonban nemcsak a bécsi udvar és a konzervatívok használták ki a későbbiekben, hanem a liberálisok is. A kormányzat ugyanakkor, ahogy azt Dobszay Tamás kifejtette, ezzel a rendelettel meglévő zavarokra kívánt elsősorban reagálni. Dobszay azonban azt is hozzáteszi, hogy a kormányzat a közhatalom nyomását és az államjövedelmek egy részét használta korrupcióra, míg az ellenzék a maga erejére volt utalva.[9] Soós István is úgy vélekedik, hogy a kormányzat célja a rendelettel az volt, hogy a vármegyék a tisztújításokat rendben és nyugalomban folytassák le.[10] Több vármegyében azonban nem tartották be a rendeletet, továbbra is a hagyományos közfelkiáltást vagy a ponderálást (mérlegelést) alkalmazták, ezért a helytartótanács újra elrendelte 1821. január 9-én, hogy a tisztújítások egyenkénti szavazással történjenek.[11] Ugyanakkor az 1827 szeptemberében kiadott rendelet ismét engedélyezte, hogy közfelkiáltással dönthessenek a választások alkalmával, s hogy egyenkénti szavazást csak akkor kell alkalmazni, ha a közfelkiáltásból a többség akarata nem azonosítható egyértelműen.[12]

A 1819-es helytartótanácsi rendelet kiadása után Csanád vármegyében is összeírták a nemeseket a tisztújítások előtt. Néhány nemesi lajstrom megmaradt a makói levéltárban, amelyek alapján megállapítható, hogy 1823-ban 314 nemest, 1829-ben 425 nemest, 1832-ben 535 nemest, 1836-ban 666 nemest (az 1840-es adatot nem említem a hiányossága miatt), 1842-ben 634 nemest, 1845 pedig 643 nemest jegyeztek fel. Ezek a számok azonban csak hozzávetőlegesek, mivel gyakoriak az áthúzások, utólagos beírások. Egyes családok esetén nem minden tagot neveztek meg név szerint, például 1842-ben a Kállay családtagokat (29 főt) felsorolták, 1845-ben viszont már csak annyit jegyeztek fel összefoglalóan, hogy „Kállay család". Ezt figyelembe véve a nemesség összlétszáma nem 643, hanem 672 körül mozgott ekkor. A legtöbb szavazó nemest Makón írták össze, 1836-ban 170 főt, 1840-ben 185 főt, 1842-ben 174 főt, 1845-ben 196 főt.[13]

zőkönyv 1287/1836; 51. jegyzőkönyv 2029/1840; 56. jegyzőkönyv 2857–2859/1842; 72. jegyzőkönyv 3102–3106/1845; MNL CSCSVL ML, IV.101.a. 1. jegyzőkönyv 238–239/1848.

[8] Soós 2009: 66.

[9] Dobszay 2019: 96–98.

[9] Soós 2009: 151.

[11] Soós 2009: 147.

[12] Degré 1972: 125.

[13] MNL CSCSVL ML, IV.3.b. 94. doboz 318/1823; 121. d. 540/1829, 140. doboz 1870/1832; 194. doboz 1918/1842; 219. doboz 3084–3085/1845; MNL CSCSVL ML, IV.3.d. 2. doboz 820/1836; 725/1840; 1917/1842; 1919/1842.

Az 1820-as Csanád vármegyei tisztújításon a helytartótanácsi rendelet ellenére többeket közfelkiáltással választottak meg. Azonban az 1821-ben ismételten kiadott rendelet után az 1823-as csanádi restauráción már többségében szavazással választottak, de még ekkor is akadt olyan, akit közfelkiáltással választottak meg. Miután a helytartótanács 1827-ben ismét engedélyezte, hogy közfelkiáltással is lehessen dönteni a tisztújításon, Csanád vármegyében is ezt a módszert alkalmazták döntő többségben. A szavazati számok (két esetet kivéve) nem állnak rendelkezésre, ezért nehéz megállapítani, hogy pontosan hányan vettek részt a tisztikarok megválasztásában. Csupán két adat maradt fent: 1845-ben 351 szavazatot rögzítettek a másodalispán megválasztása során, ehhez képest körülbelül 672 nemest írhattak össze, azaz ekkor az összeírtak 52,2%-a élt a szavazati jogával. Návay Mihályt 236 szavazattal választották meg másodalispánná Nyéky Antal 114 és Kornya János egy szavazatával szemben.[14] 1848-ban pedig a csendbiztos személyéről döntöttek szavazással, ekkor 64 szavazatot számoltak össze, amiből Bartha György 48 szavazatot, Magyari László 11 szavazatot, Pap Ferenc 5 szavazatot kapott.[15] Ebből a két adatból azonban nem lehet messzemenő következtetéseket levonni (1. táblázat). (A táblázatban „sz"-szel jelöltem, akiket szavazással, „k"-val, akiket közfelkiáltással választottak meg, „f"-fel, akiket a főispán nevezett ki.) A vármegyei tisztújítások vizsgálatával már számos kutató foglalkozott, azonban munkámnak nem célja ezek részletes bemutatása. Csupán arra hívnám fel a figyelmet, hogy fontos lenne további kutatások végzése a témával kapcsolatban.[16]

Csanád vármegyében a tisztújítások menetét és szabályozását 1836-ban és 1842-ben rögzítették a legpontosabban, s ezt követően ezt alkalmazták: Összeírták a tizennyolc év feletti nemes férfiakat (azonban utalást találtam arra is, hogy tizenhat évesek is felkerültek a listára), illetve az özvegyeket. Egyes esetekben más nőket is külön feljegyeztek (például Návay Katalint 1829-től), feltehetőleg olyanokat, akik már nem álltak atyai hatalom alatt.[17] A továbbiakban az 1842. évi szabályozást mutatom be, mivel csak egy pontot módosítottak akkor a korábbiakhoz képest, és ezt a közgyűlési jegyzőkönyvbe is feljegyezték.

Az 1842. évi tisztújítás lebonyolítása során a következő pontokat állapították meg:[18] 1. Azok a nemesek, akiknek a nemességük a vármegyében ki van hirdetve, szavazati joggal bírnak, kivéve azokat, akik büntetés alatt állnak. 2. Minden szavazattal bíró nemes magán kívül még két nemest képviselhet megbízólevéllel. 3. Az uradalmi ügyészek az uradalmaikat csak megbízólevéllel képviselhetik. (Az 1836-os szabályozás még

[14] MNL CSCSVL ML, IV.3.b. 220. doboz 3102/1845.

[15] MNL CSCSVL ML, IV.101.a. 1. jegyzőkönyv 238–239/1848.

[16] Degré 1972: 121–140; Molnár 1989: 18–30; Dominkovits 1991: 3–18; Dominkovits 2000: 63–72; Szigeti 2000: 83–105; Tilcsik 2000: 19–38; Polgár 2004: 39–61; Dombovári 2011a; Dombovári 2011b: 169–204; Völgyesi 2010: 306–318; Sebők 2012: 312–320; Szijártó 2010: 445–466; Pajkossy 2013: 74–82; Szijártó 2014: 1273–1296; Szilágyi 2018; Dobszay 2019: 63–110; Sáfrány 2022: 531–561; Kovács 2024: 17–52; Pintér 2024: 169–179, Pintér 2025: 64–83.

[17] MNL CSCSVL ML, IV.3.d. 2. doboz (szám nélkül); MNL CSCSVL ML, IV.3.a. 51. jegyzőkönyv 725/1840.

[18] MNL CSCSVL ML, IV.3.a. 51. jegyzőkönyv 1916/1842.

megengedte, hogy megbízólevél nélkül szavazhassanak az uradalmi képviselők. Ez az egyetlen változás a korábbi szabályozáshoz képest.) 4. A megbízóleveleket pecséttel alispán vagy főszolgabíró és esküdt előtt is hitelesíteni kell. Csak megyebeli nemes személy kaphat ilyen megbízólevelet. Nemtelent csak akkor lehet megbízni, ha a megbízólevélben a választandó személyt megnevezik. 5. A szavazatok összeszedésére kinevezendő bizottságba a vármegyei nemesség küldhet tagokat, a bizottságot a vármegyei nemesség hozzájárulásával nevezi ki a főispán. 6. A szavazatszedő bizottságnak minden szavazás után külön jegyet (jelölést) kell tennie a meghatalmazó levelekre. 7. A szavazást nem golyókkal, hanem számokkal kell lebonyolítani, a tévedések elkerülése végett minden tíz szavazat után egybe kell gyűjteni azokat. 8. A választások során a közfelkiáltást nem szabad alkalmazni, hanem a jelöltek neveinek a kimondása után össze kell szedni a szavazatokat. (Ennek ellenére a tisztújítások jegyzőkönyveiben mégis az szerepel, hogy többeket közakarattal, közfelkiáltással választottak meg.) Mind a három vármegyei járás számára szavazatszedő bizottságot neveznek ki. 9. A szavazást a járásbeli szolgabíró és esküdt által kell lebonyolítani (ők rendelkeznek a nemesi összeírás lajstromával), a szavazóterem előtt egyesével kell felszólítani és beengedni a nemeseket. 10. A tisztújításokat a széki palota (vármegyeház) épületében vagy az udvaron kell megtartani. A szavazó nemességet járásonként kell egy küldöttségnek beengedni a széki palota udvarára a tisztválasztás előtt. 11. A meghatalmazó leveleket egy választmánynak kell megvizsgálni a tisztújítás előtt két nappal. Más vármegyei tisztújításokat megvizsgálva megállapítható, hogy csak kisebb eltérések figyelhetők meg.[19]

A tisztújítások során a csanádi püspökség, a csanádi káptalan, másrészt pedig a kamarai uradalom képviselője mindig jelen volt. A tisztújítások előtt, ahogy arra már kitértünk, összeírták a szavazásra jogosultak névsorát, akik jelen lehettek mint jelölt vagy szavazó. A nemesi adattárakat áttekintve megállapítható, hogy a Csanád vármegyei nemesség jelentős része (legalább 2/3-a) a Magyar Királyság északi és nyugati megyéiből érkezett, főleg a 18. században és a 19. század elején például Árva, Hont, Komárom, Nógrád, Nyitra, Pozsony, Sáros, Sopron, Tolna, Torna, Trencsén, Turóc, Ugocsa, Ung, Vas, Veszprém, Zala vármegyékből. A török uralom alóli felszabadulás után ugyanis Csanád vármegyét is újra be kellett népesíteni, a hivatali szervezetet is fel kellett állítani. Ez felemelkedési lehetőséget biztosított a nemesség számára. A szomszédos megyék közül leginkább Arad, Csongrád és Temes vármegyékből érkeztek nemesek, emellett még Bihar, Heves és Szabolcs vármegyéket is meg kell említeni. Szilágyi Adrienn Békés vármegye 19. századi nemesi társadalmát vizsgálva szintén arra a következtetésre jutott, hogy Békés vármegye újra benépesítése, a hivatali apparátus újbóli felállítása jó lehetőséget és biztos jövedelmet nyújthatott a más megyékből érkező nemeseknek, mivel az északi és dunántúli vármegyékben a nemesség nagy száma miatt kevesebb érvényesülési és karrierlehetőség volt. Szilágyi is megállapítja, hogy az észak-magyarországi és a szomszédos vármegyékből érkezett a legtöbb nemes Békés vármegyébe.[20]

[19] Molnár 1989: 19–22; Tilcsik 2000: 21–22; Polgár 2004: 47; Szilágyi 2018: 42; Sáfrány 2022: 538–539.
[20] Nagy 1857–1865; Kempelen 1911–1932; Barna–Sümeghy 1913; Szilágyi 2018: 39–56.

Az 1790–1848 között tartott csanádi tisztújításokon 61 családból 90 személy jutott hivatalhoz, ebbe nem számoltam bele a mérnököket, orvosokat. Ha azokat is figyelembe vennénk, akkor 72 családból 101 személy viselt hivatalt. A tiszteletbeli hivatalnokokat és azokat, akiket a tisztújításon kívül választottak, neveztek ki, szintén nem számoltam bele. Ha azt figyelembe vennénk, akkor ez a szám nagyobb lenne. Most kifejezetten csak a tisztújításokra koncentráltam. Barna János és Sümeghy Dezső a Nemes családok Csanád vármegyében című munkájában részletesen közli azon személyek nevét, akik a csanádi tisztikar tagjai voltak ebben az időszakban.[21] A doktori disszertációmban és egy korábbi tanulmányomban magam is ismertetem azok névsorát, akiket jelöltek, illetve azokat, akiket meg is választottak a csanádi tisztújításokon.[22] Elmondható, hogy minden tisztújítás alkalmával átlagosan 10-11 tisztségben történt változás, és 7-8 új személy került be a tisztikarba. Megállapítható az is, hogy 1790-hez képest 1848-ra a csanádi tisztikar létszáma megduplázódott – 12 főről 24 főre – a megnövekedett munka miatt (2. táblázat). Egyértelműen kijelenthető, hogy a Návay család játszotta a legfontosabb szerepet Csanád vármegye életének az irányításában, ugyanis közülük hat főt választottak meg a tisztújításokon. Ebből négyen alispánok, ketten főszolgabírók voltak. Emellett voltak olyan családok, akiknek szintén több tagja is jelen volt a csanádi tisztikarban, a Kövér családból négy fő, a László, Nyéky, Sánka, Szabó, Tököly, Vargha családból három fő, a Dobsa, Dániel, Szilvássy, Tarnay családokból két fő, a jelentősebb birtokos családokból – Kállay, Vásárhelyi, Bánhidy – egy-egy fő vett részt a megye életének az irányításában.[23]

Érdekes adalék lehet, hogy a nagyobb számú családok alig vagy egyáltalán nem vettek részt Csanád vármegye életének az irányításában. A nemesi összeírások szerint a legnépesebb a Luczay család volt, 1836–1845 között 44 főt írtak össze, de mindössze Luczay János volt esküdt, majd aladószedő. A második legnépesebb család a Kállay, tagjai közül 1836-ban 43 főt, 1842-ben 29 főt említettek meg név szerint, de választás útján csak Kállay Ödön viselt hivatalt szolgabíróként, majd főszolgabíróként, emellett Kállay István főispán volt, de őt az uralkodó nevezte ki. A harmadik legnépesebb család a Nagy volt, 1842-ben 26 főt, 1845-ben 38 főt írtak össze, de hivatalt egy személy sem viselt közülük. A negyedik legnépesebb család pedig a Szeles volt, 1842-ben 34 főt, 1845-ben 35 főt írtak össze, de egy személy sem viselt hivatalt közülük. Népes családnak számított még az 1845-ös lajstrom szerint a Fridvalszky 15 fővel, a Hangay 22 fővel, a Keresztury 17 fővel, a Kriván 17 fővel, a Lukács 19 fővel, a Marsinán (Marzsinyán)

[21] Barna–Sümeghy 1913: 231–235.

[22] Deák 2023a: 28–32, 36–43; Deák 2023b: 85–89.

[23] MNL CSCSVL ML, IV.3.a. 1. jegyzőkönyv 3/1790; 10. jegyzőkönyv 344/1800. előtti bejegyzés; 20. jegyzőkönyv 1073/1810. előtti bejegyzés; 30. jegyzőkönyv 587/1820; 33. jegyzőkönyv 538/1823; 40. jegyzőkönyv 661/1829; 41. jegyzőkönyv 1072/1830; 43. jegyzőkönyv 1885/1832, 1887/1832; 47. jegyzőkönyv 1287/1836; 51. jegyzőkönyv 2029/1840; 56. jegyzőkönyv 2857–2859/1842; 72. jegyzőkönyv 3102–3106/1845; MNL CSCSVL ML, IV.101.a. 1. jegyzőkönyv 238–239/1848.

14 fővel, de közülük csak Lukács József viselt hivatalt helyettes alispánként a vizsgált teljes időszakban.[24]

Karrierutak a csanádi tisztikarban

A csanádi tisztikarban minden tisztségbe be lehetett jutni előzetes hivatali karrierút nélkül is. Azonban a fontos tisztségekhez kellett valamilyen előképzettség. A belépő szint az esküdti, aljegyzői, alügyészi hivatal volt. A magasabb hivatalokhoz – főszolgabíró, főügyész, főjegyző, alispán – kellett valamilyen hivatali előélet. Habár az alszolgabíró alacsonyabb presztízsű hivatal volt, de mégis kellett valamilyen előképzettség hozzá, általában az esküdtek léptek alszolgabírói hivatalba (3. táblázat).

Csanád vármegyében a hivatalviselő nemesnek, amennyiben helyi tekintélyes birtokos családból származott, megvolt a lehetősége, hogy egyre feljebb jusson a hivatali ranglétrán. Návay János 1790-ben szolgabíró, majd 1792-ben főszolgabíró lett. 1805-ben Návay Mihály első alispán halála után a főispán őt nevezte ki alispánnak, amit a rendek is elfogadtak. Návay János az alispáni tisztséget egészen a haláláig, 1822-ig viselte. Tököly Pétert 1823-ban látszólag előzmény nélkül választották alispánná, hiszen az 1820-as tisztújításon nem kapott semmilyen hivatalt. (Korábban csak tiszteletbeli aljegyzőnek és helyettes főszolgabírónak választották meg 1807-ben.) Ezek után 1832-ben főispáni helytartóvá nevezte ki az uralkodó. Ebben nagy szerepet játszhatott az, hogy az 1825–27. és 1830. évi országgyűlésen követ volt, és a királyi jogok mellett állt ki. Vásárhelyi János 1823–1829 között alügyész, 1829–1832 között főjegyző, majd 1832–1842 között első alispán volt. Bánhidy Albert 1836-ban főszolgabíró, majd 1840-ben másodalispán, végül 1842–1848 között első alispán volt. Návay Mihály 1823–1829 között esküdt, 1829–1836 között szolgabíró, 1842–1845 között főadószedő, végül 1845–1848 között másodalispán volt. 1848-ben szintén előzmény nélkül választották meg Markovics Antalt első alispánnak, korábban nem viselt hivatalt. Sántha Sándor 1829–1840 között esküdt, majd 1840–1842 között fizetéses táblabíró lett, ezek után 1848-ban másodalispánná választották. Návay Tamás tiszteletbeli főjegyzőből lett másodalispán 1842–1844 között, majd 1848-ban főispánná nevezték ki.

A kisebb hivataloknál is megfigyelhető az a tendencia, hogy kitartó munkával előrébb lehetett jutni a hivatali ranglétrán. Bíró Imre aljegyzőből főügyész lett. Cseresnyés István alügyészből lett főügyész. Kállay Ödön esküdtből szolgabíró, majd főszolgabíró. Dániel János, Hofbauer Sándor, Sánka Ferenc és Sánka Zsigmond szintén esküdtből lett szolgabíró. Szilesy Pál és Nyéky Antal alügyészből lett főügyész, majd főjegyző. Sarkady

[24] MNL CSCSVL ML, IV.3.b. 94. doboz 318/1823; 121. doboz 540/1829; 140. doboz 1870/1832; 194. doboz 1918/1842; 219. doboz 3084–3085/1845; MNL CSCSVL ML, IV.3.d. 2. doboz 820/1836; 725/1840; 1917/1842; 1919/1842.

Rácz Ferenc katonai biztosból lett számvevő. Hervay István esküdtből lett számvevő. Tarnay Mihály alszolgabíró, főszolgabíró, majd főadószedő lett. Tarnay János esküdtből lett levéltárnok, majd főszámvevő. Nyéky Mihály aljegyző, levéltáros, majd főjegyző lett, mindezek után országos hivatalt vállalt például a helytartótanácsnál.[25]

Megállapítható, hogy átlagosan minden tisztújításon négyen léptek magasabb hivatalba. Az alábbi grafikonon azt ábrázoltam, ha valaki egyszer hivatalban volt, és a következő tisztújításokon feljebb lépett a hivatali ranglétrán. Az új belépők nem szerepelnek az ábrán (1. grafikon). Ilyen tipikus karrierút volt például, hogy esküdtből lett valaki szolgabíró, szolgabíróból lett főszolgabíró, alügyészből lett főügyész, aljegyzőből főjegyző, de arra is akad példa, hogy főszolgabíróból, főjegyzőből lett alispán, fizetéses táblabíróból lett másodalispán vagy főpénztárnokból lett másodalispán. Nem tipikus karrierút, de van példa arra is, hogy valaki főügyészből lett főjegyző vagy főadószedőből lett főszolgabíró.

Azt a tényt is el lehet mondani, hogy a csanádi tisztújításokon olyanokat választottak meg, akik aktívan viseltek hivatalt, vagy új belépők voltak. Csak néhány példa van arra, hogy aki korábban viselt hivatalt, de a tisztújítás időpontjában nem, azt a későbbiekben ismét megválasztották. Úgymond „nagy visszatérők" kevesen voltak a csanádi tisztikarban (2. grafikon). Az 1790-es adatsor azért érdekes, mivel II. József az 1785/86-os rendeletében összevonta Békés, Csanád és Csongrád vármegyéket, így az akkori hivatali kar feloszlott, és csak 1790-ben lett ismét önálló a három megye.[26]

A tisztviselők közül Saátor János viselt leghosszabb ideig egy hivatalt, harminckét évig (1803–1835) volt főadószedő. Szilesy Pál huszonkilenc évig volt főügyész (1803–1832). Vargha Pál huszonhat évig volt katonai biztos (1823–1849). Vargha Mátyás huszonnégy évig aljegyző (1807–1831). Kövér István huszonkét évig csendbiztos (1823–1845). Sarkady Rácz Ferenc húsz évig számvevő (1812–1832). Návay János tizenhét évig alispán (1805–1822). Posonyi Ignác tizenhárom évig fizetéses táblabíró (1823–1836). Sánka Ferenc szintén tizenhárom évig szolgabíró (1823–1836). Nyéky Antal tizenkét évig főjegyző (1836–1848). Sántha Sándor tizenegy évig esküdt (1829–1840). Blázsy György tíz évig levéltárnok (1832–1842). Emellett többen is akadtak, akik öt–tíz évig viselték ugyanazt a hivatalt, most csak a leghosszabb ideig egy hivatalban lévők közül emeltem ki példákat.[27]

[25] MNL CSCSVL ML, IV.3.a. 1. jegyzőkönyv 3/1790; 10. jegyzőkönyv 344/1800. előtti bejegyzés; 20. jegyzőkönyv 1073/1810. előtti bejegyzés; 30. jegyzőkönyv 587/1820; 33. jegyzőkönyv 538/1823; 40. jegyzőkönyv 661/1829; 41. jegyzőkönyv 1072/1830; 43. jegyzőkönyv 1885/1832, 1887/1832; 47. jegyzőkönyv 1287/1836; 51. jegyzőkönyv 2029/1840; 56. jegyzőkönyv 2857–2859/1842; 72. jegyzőkönyv 3102–3106/1845; MNL CSCSVL ML, IV.101.a. 1. jegyzőkönyv 238–239/1848.

[26] Barta 1978: 82–84.

[27] MNL CSCSVL ML, IV.3.a. 1. jegyzőkönyv 3/1790; 10. jegyzőkönyv 344/1800. előtti bejegyzés; 20. jegyzőkönyv 1073/1810. előtti bejegyzés; 30. jegyzőkönyv 587/1820; 33. jegyzőkönyv 538/1823; 40. jegyzőkönyv 661/1829; 41. jegyzőkönyv 1072/1830; 43. jegyzőkönyv 1885/1832, 1887/1832; 47. jegyzőkönyv 1287/1836; 51. jegyzőkönyv 2029/1840; 56. jegyzőkönyv 2857–2859/1842; 72. jegyzőkönyv 3102–3106/1845; MNL CSCSVL ML, IV.101.a. 1. jegyzőkönyv 238–239/1848.

A vármegyei hivatalviselési stratégiák elemzését nagyban elősegítené az, ha jobban ismernénk azok névsorát, akik hivatalt töltöttek be, vagy legalábbis jelölték őket. Jelenleg azonban csak Békés, Csongrád, Fejér, Heves, Máramaros, Pest, Ung és Zala vármegyék archontológiái állnak rendelkezésre.[28]

A Csanád vármegyei tisztségviselők éves fizetése a korszakban nagyjából egységes volt, amelyet a helytartótanács is jóváhagyott: a főispán 500 Ft-ot, az alispán 700 Ft-ot, a főjegyző 500 Ft-ot, az aljegyző 250 Ft-ot, a levéltáros 250 Ft-ot, a főadószedő 500 Ft-ot, a főszolgabíró 400 Ft-ot, a két alszolgabíró 200-200 Ft-ot, a három esküdt fejenként 125 Ft-ot, a főügyész 350 Ft-ot, az alügyész 200 Ft-ot, a két fizetéses táblabíró 200-200 Ft-ot, a számvevő 250 Ft-ot, a katonai biztos 130 Ft-ot, a két csendbiztos 185-185 Ft-ot, az írnokok 125-125 Ft-ot kaptak.[29]

Összegzés

Összegzésként elmondható, hogy Csanád vármegyében rendben zajlottak a tisztújítások, a közgyűlési jegyzőkönyvek nem tesznek említést kicsapongásokról. A tehetséges, birtokos nemességnek megvolt a lehetősége arra, hogy a hivatali ranglétrán feljebb jusson. Azonban meg kell említeni azt is, hogy Csanád vármegyében nem volt olyan nagybirtokos, főnemesi család (Esterházy, Károlyi, Széchenyi), amely jelentős hatást gyakorolt volna a megye életére. A csanádi tisztújítások más megyék tisztújításaihoz viszonyítva nem „lógtak ki" a sorból. Nem emelhető ki különösebb egyedi sajátosság, amely máshol nem volt jellemző. Ennek ellenére fontos lenne, hogy minden vármegye kapcsán szülessen hasonló munka, mert így jobban megismerhetnénk, hogy egy-egy megyében hogyan zajlottak a tisztújítások, s mely nemesek játszottak fontos szerepet az adott megye életének az irányításban. Emellett fel lehetne tárni a tisztikar vallási összetételét, azt, hogy milyen kapcsolati hálók alakultak ki a nemesség között helyi szinten vagy akár megyék között is, milyen tanulmányokat folytattak a tisztviselők, és kialakultak-e olyan szoros ismeretségek, amelyek az iskolai éveik alatt születtek, és a későbbiekben tudták kamatoztatni azokat akár megyéken átívelően.

[28] Farkas 2000; Farkas 2001; Gálocsy–Csatáry 2000; Molnár 1989; Héjja 2009; Bán 2011; Schramek 2016; Sáfrány 2022; Szabó 2025

[29] MNL CSCSVL ML, IV.9.a. 32. doboz 2143/1831.

Források

Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád–Csanád Vármegyei Levéltár Makói Levéltára (MNL CSCSVL ML)
IV.3.a. Csanád vármegye nemesi közgyűlésének jegyzőkönyvei
IV.3.b. Csanád vármegye nemesi közgyűlésének iratai
IV.3.d. Nemességi iratok
IV.9.a. Csanád vármegye adószedőjének iratai. Adószedői számadások
IV.101.a. Csanád vármegye bizottmányának iratai. Közgyűlési jegyzőkönyvek

Barna János – Sümeghy Dezső 1913: *Nemes családok Csanád vármegyében*. Makó.
Dányi Dezső – Dávid Zoltán (szerk.) 1960: *Az első magyarországi népszámlálás 1784–1787*. Budapest.
Dányi Dezső – Faragó Tamás – László Géza (szerk.) 1996: *II. József népszámlálásának községi adatai*. Budapest.
Faragó Tamás – Őri Péter 2008: *Az 1784–1787 évi népszámlálás II. Az Alföld, a Délvidék és a Dunántúl népességi adatai*. Budapest.
Fényes Elek 1839: *Magyarországnak 's a' hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotja statistikai és geographiai tekintetben*. Pest.
Fényes Elek 1847: *Magyarország leírása*. Pest.
Kempelen Béla 1911–1932: *Magyar nemes családok*. I–XI. Budapest.
Kovacsics József (szerk.) 1957: *A történeti statisztika forrásai*. Budapest.
Nagy Iván 1857–1865: *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*. I–XII. Pest.
Palugyay Imre, ifj. 1855: *Magyarország történeti, földirati s állami legujabb leirása. Negyedik kötet: Békés–Csanád, Csongrád és Hont vármegyék leirása*. Pest.

Hivatkozott irodalom

Bán Péter (szerk.) 2011: *Heves megye történeti archontológiája (1681–) 1687–2000*. Eger.
Barta János, ifj. 1978: *A nevezetes tollvonás*. Budapest.
Deák Ádám 2023a: *Csanád vármegye képviselete a reformkori országgyűléseken (1825–1848)*. (PhD-disszertáció) Szegedi Tudományegyetem, Szeged.
Deák Ádám 2023b: Csanád vármegye nemessége és tisztikara 1820–1848 között. *Aetas* (38.) 3. 77–92. DOI 10.14232/aetas.2023.3.77-92
Degré Alajos 1972: Szavazási rend a megyegyűléseken 1848 előtt. In: Farkas Gábor (szerk.): *Fejér Megyei Történeti Évkönyv 6*. Székesfehérvár, 121–140.
Dobszay Tamás 2019: *A rendi országgyűlés utolsó évtizedei (1790–1848)*. Budapest.

Dombovári Ádám 2011a: *Megyei választások és szabályozásuk 1830–1844*. (PhD-disszertáció) Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest.

Dombovári Ádám 2011b: Vármegyei tisztújítások és országgyűlési követválasztások Pest megyében. *Múltunk – politikatörténeti folyóirat* (56.) 1. 169–204.

Dominkovits Péter 1991: Hivatalvezető nemesek, hivatali pályák Győr vármegye tisztikarában 1816–1848. *Levéltári Szemle* (41.) 1. sz. 3–18.

Dominkovits Péter 2000: Győr vármegye tisztújításai, 1816–1845. *Comitatus* (10.) 9. 63–72.

Farkas Gábor 2000: Fejér vármegyei történeti archontológia I. In: Fitz Jenő – Török Gyula (szerk.): *Alba Regia. Annales Musei Stephani Regis 29*. Székesfehérvár, 137–157.

Farkas Gábor 2001: Fejér vármegyei történeti archontológia II. In: Fitz Jenő – Török Gyula (szerk.): *Alba Regia. Annales Musei Stephani Regis 30*. Székesfehérvár, 77–99.

Fónagy Zoltán 1999: Nemesi birtokviszonyok az úrbérrendezés korában. *Századok* (133.) 6. 1141–1191.

Gálocsy Zoltán – Csatáry György 2000: *Ung vármegye főispánjai és tisztviselői a legrégibb kortól 1867-ig*. Budapest – Beregszász.

Héjja Julianna Erika 2009: *Békés vármegye archontológiája és prozopográfiája, 1715–1848*. Gyula.

Kovács Dániel László 2024: Somogyi tisztújítások a táguló politikai nyilvánosság és közéleti részvétel időszakából. Karrierutak a vármegyei igazgatásban, 1806–1830. In: Récsei Balázs (szerk.): *Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv 53–54*. Kaposvár, 17–52.

Molnár András 1989: Zala megye reformkori tisztújításai, 1819–1847. *Levéltári Szemle* (39.) 3. 18–30.

Oltvai Ferenc 1978: A Csanád vármegyei telepes községek igazgatása a XIX. század első felében. In: Farkas József (szerk.): *Tanulmányok Csongrád megye történetéből 2. XIX. század*. Szeged, 63–131.

Pajkossy Gábor 2013: Vármegyei tisztújítások, követválasztások és katonai segédlet a reformkori Magyarországon. In: Borsi-Kálmán Béla (szerk.): *Homályzónák. Felvilágosodás és liberalizmus. Tanulmányok Kecskeméti Károly 80. születésnapjára*. Budapest, 74–82.

Pintér Tamás 2024: Karrierutak, trendek és stratégiák a reformkori baranyai tisztikar központi hivatalaiban. In: Várdai Levente (szerk.): *Janus Pannonius Múzeum Évkönyve* (57.) 169–179.
https://doi.org/10.62148/JPME.2024.07

Pintér Tamás 2025: A hivatalban maradás kényszere: „nyugdíj" és időskori hivatalviselés a baranyai tisztikar példáján (1790–1850). *Korall* (26.) 99. 64–83.

Polgár Tamás 2004: Tisztújítási statútumok és az 1824. évi tisztújítás Somogy vármegyében. In: Bősze Sándor (szerk.): *Somogy megye múltjából. Levéltári Évkönyv 34–35*. Kaposvár, 39–61.

Sáfrány Tímea 2022: Tisztújítások és tisztviselői karrierutak a reformkori Csongrád vármegyében. *Századok* (156.) 531–561.

Schramek László (szerk.) 2016: *Pest megye archontológiája a kezdetektől 2016-ig*. Budapest. (https://bit.ly/3LeOPOO – utolsó letöltés: 2026. március 1.)
Sebők Richárd 2012: Hivatalviselési stratégiák Békés megyében 1715–1848 között. In: Bartha Eszter – Varga Zsuzsanna (szerk.): *Határokon túl. Tanulmánykötet Mark Pittaway (1971–2010) emlékére*. Budapest, 312–320.
Soós István 2009: Választások Magyarországon. Kísérletek a vármegyei tisztújítások „megreformálására" (1810–1821). *Levéltári Közlemények* (80.) 65–156.
Szabó Zsolt-Sándor 2025: *Máramaros vármegye közigazgatási elitje 1822 és 1918 között*. (PhD-disszertáció) Babeș–Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár.
Szigeti István 2000: Az 1844-es Komárom megyei tisztújítás. *Limes* (13.) 1. 83–105.
Szijártó M. István 2010: Hivatalviselő elit a 18. századi Somogy vármegyében. In: Hermann István – Karlinszky Balázs (szerk.): *Megyetörténet, egyház- és igazgatástörténeti tanulmányok a Veszprémi Püspökség 1009. évi adománylevele tiszteletére*. Veszprém, 445–466.
Szijártó M. István 2014: Hivatali karrierek a 18. századi vármegyékben. *Századok* (148.) 5. 1273–1296.
Szilágyi Adrienn 2018: *Az uradalom elvesztése. Nemes családok a 19. századi Békés megyében*. Budapest.
Tilcsik György 2000: Tisztújítások és országgyűlési követválasztások Vas megyében a reformkorban. In: Tilcsik György (szerk.): *Előadások Vas megye történetéről 3. (Vas megyei levéltári füzetek 9.)* Szombathely, 19–38.
Völgyesi Orsolya 2010: Etika és politika. Kazinczy és az 1827-es Zemplén vármegyei tisztújítás. In: Debreczeni Attila – Gönczy Mónika (szerk.): *Ragyogni és munkálni. Kultúratudományi tanulmányok Kazinczy Ferencről*. Debrecen, 306–318.